

WSTĘP

Oddajemy do rąk Czytelników publikację pt. *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, stanowiącą pokłosie III Międzynarodowej Konferencji Naukowej pod tym samym tytułem, współorganizowanej przez Zakład Ruchów Społecznych i Politycznych Instytutu Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku oraz Instytut Studiów Kobięcych. Obrady konferencyjne odbywały się w Białymstoku w dniach 25–27 maja 2018 r. Publikując ten tom, konsekwentnie kształtujemy tradycję debat konferencyjnych wraz z odzwierciedlającą ich treść cykliczną publikacją tomów pokonferencyjnych, poświęconych obecności polityki i polityków w dwudziesto- i dwudziestopierwszowiecznej prasie. W tegorocznej edycji przedmiotem zainteresowania uczestniczek i uczestników realizowanego od 2016 r. projektu naukowego stała się obecność polityki w prasie kobiecej.

Prasa kobieca pojawiła się na rynku wydawniczym blisko trzysta lat temu. Pierwsze czasopismo dla pań wydał niemiecki pisarz i uczonec Johann Christoph Gottsched. Jego „Die vernünftigen Tadelrinnen” ukazywało się zaledwie kilkanaście miesięcy w latach 1726–1727. W Anglii tradycje wydawnicze prasy kobiecej zapoczątkował Jasper Goodwill, wydając w latach 1749–1753 w Oxfordzie miesięcznik „Ladies’ Magazine”. Niewiele później pojawił się francuski „Journal des Dames”, który wychodził w Paryżu w latach 1759–1778 z inicjatywy Charlesa Thorel de Campigneullesa. We wschodniej Europie pierwszym pismem kobiecym było rosyjskie „Modnoje jeżemiesiacznoje izdanije, ili Bibliotieka dla damskiego tualeta” wydawane w Moskwie od 1789 r. przez Nikołaja Iwanowicza Nowikowa. Pierwszy pozaeuropejski tytuł prasowy adresowany do kobiet to filadelfijski „Lady’s magazine” wychodzący od 1792 r. w Stanach Zjednoczonych pod redakcją Williama Gibbonsa.

W polskich realiach zaborowych pierwsze czasopismo dla kobiet zatytułowane „Wanda – Tygodnik Polski Płci Pięknej i Literaturze Poświęcony” wyszło w Warszawie dopiero w 1820 r. W ślad za nim pojawiły się galicyjskie: „Kurier Krakowski Płci Pięknej i Literaturze Poświęcony”, który ukazywał się od 1827 r., oraz wydawany od 1840 r. lwowski „Dziennik Mód Paryskich”. W zaborze pruskim Polki czekały na tytuł do nich adresowany do 1840 r., gdy wychodzić zaczął „Dziennik Domowy”.

Generalnie, niezależnie od miejsca wydawania, do połowy XIX wieku prasa kobieca miała charakter rozrywkowy. Z wpływem czasu charakter tych periodyków zmieniał się i na ich łamach pojawiać się zaczęły coraz częściej publikacje dotykające ważnych dziedzin życia ówczesnych kobiet. W ofercie znalazły się tytuły skierowane do różnych grup społecznych.

Tematyka polityczna zagościła w prasie kobiecej wraz z pojawieniem się na rynku wydawniczym tytułów związanych z organizacjami społecznymi i partiami politycznymi. Rosnące zainteresowanie tego typu publikacjami wśród kobiet wynikało z dokonujących się zmian społeczno-polityczno-gospodarczych, które zapoczątkowały proces ich upodmiotowienia. Jednakże definitywne przededefiniowanie pozycji i roli kobiet w zmieniającym się świecie wymagało od nich nie tylko biernego przyswajania politycznej publicystyki, ale polityczno-organizacyjnej aktywizacji.

Wychodząc niejako naprzeciw tej potrzebie, u schyłku XIX w. w krajach anglosaskich, po obu stronach Atlantyku, rozwinął się sufrażyzm. Liderki tego ruchu walczyły o uzyskanie przez kobiety praw politycznych, co wiązało się z podniesieniem ich statusu społecznego. Już w latach 70. XIX w. pierwociny tych idei dotarły na ziemię polskie. Rodzime emancypantki, wzorem anglosaskich koleżanek, domagały się równouprawnienia, prawa do wykształcenia, pracy i głosu w sprawach publicznych.

Te nowe dążenia Polek przekładały się na tematykę adresowanych do nich czasopism. Wiele organizacji politycznych i społecznych, chcąc wyjść naprzeciw aspiracjom kobiet, wprowadziło do obiegu wydawniczego tytuły prasowe podejmujące nie tylko problemy życia codziennego, ale uwzględniające problematykę realizacji ich ambicji zawodowych i edukacyjnych. Z racji na różnice środowiskowe musiał dokonać się podział tej prasy w zależności od pozycji społecznej czytelniczek.

Do kobiet związanych z różnego rodzaju organizacjami o charakterze religijnym adresowane były tytuły mieszczące się w nurcie chrześcijańsko-narodowym. W tej grupie wymienić można takie czasopisma, jak „Przyjaciel Sług”, „Pracownice Katolickie”, „Pracownice Polskie” oraz „Niewiasty Polskie” adresowane do kobiet z nizin społecznych. W tym samym nurcie ideowym sytuowały się adresowane do ziemianek „Świat Kobiety” oraz „Ziemiańska Polska”. Z ruchem ludowym powiązane były krakowska „Przodownica” oraz lwowska „Zorza Ojczysta”. Oba tytuły miały charakter emancypacyjny i były skierowane do włościanek, którym w przystępny sposób przedstawiały m.in. kwestie polityczne. Największe zainteresowanie emancypacją kobiet wykazywały partie socjalistyczne. Dostrzegłszy potrzebę stworzenia prasy dla kobiet, powołały tytuły, które obok spraw politycznych omawiały też problemy życia codziennego, a przy tym służyły radą i pomocą. Jako pierwsze w tej grupie ukazywać się zaczęły „Robotnica”, a następnie „Głos Kobiet”.

W prasie kobiecej podejmującej tematykę polityczną istotną rolę odgrywały czasopisma feministyczne. Publikujące na ich łamach autorki domagały się równouprawnienia politycznego i zawodowego, w prawie cywilnym i karnym, oraz w dostępie do edukacji. Pierwszym czasopismem dla kobiet redagowanym przez działaczki ruchu emancypacyjnego był lwowski „Przedświt”, ukazujący się w latach 90. XIX w. Kolejnym tytułem z tego kręgu był „Ster”, organ polskich

sufrażystek. Krakowskim odpowiednikiem „Steru” było ukazujące się w latach 1902–1907 „Nowe Słowo”. Wymienione tytuły adresowane były przede wszystkim do wykształconych odbiorczyń, choć na ich łamach pojawiały się też artykuły kierowane do robotnic. Ostatnim, przed wybuchem Wielkiej Wojny, liczącym się czasopismem związanym z ruchem kobiecym był „Głos Kobiet”, dodatek do „Kurierza Lwowskiego”.

Najwięcej organów prasowych organizacji kobiecych powstało po 1918 r., gdy kobiety zyskały prawa obywatelskie. W dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce działało ponad 50 różnych związków i stowarzyszeń kobiecych, które wydawały łącznie 164 tytuły czasopism i dodatków do prasy codziennej.

W realiach Polski Ludowej nastąpiła pod tym względem zmiana na gorsze zarówno w wymiarze merytorycznym, jak i ilościowym. Nieliczne kobiece czasopisma samoistne wydawane przez Ligę Kobiet, takie jak: „Praca Kobiet”, „Nasza Praca” i „Poznajmy Prawdę”, „Zwierciadło”, „Poradnik dla Przodownic Społecznych” pełne były nie tyle treści politycznych, co marksistowsko-leninowskiej propagandy. Analogiczną postać posiadały dodatki lub działy i rubryki dla kobiet ukazujące się wraz z wiodącymi tytułami prasy partyjnej. W tej grupie mieściły się m.in.: „Kobieta Wyzwolona” – wydawana przy „Gazecie Robotniczej”, „Kobieta w Życiu i Pracy” – dodawana do „Dziennika Polskiego”, „Kobieta w Pracy i w Domu” – dołączana do „Trybuny Robotniczej”, *Między nami kobietami* – dział w „Gazecie Robotniczej”, *O kobietach dla kobiet* – rubryka w „Kurierze Codziennym”, „Świat Kobiecy” – dodatek w „Ilustrowanym Kurierze Polskim”. W latach 1945–1948 postępowała ideologizacja periodyków i rubryk kobiecych, by z chwilą powstania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej osiągnąć swoje apogeum, gdy na przekazie prasowym swoje piętno odciskać zaczął stalinizm.

Październikowa odwilż 1956 r. przyniosła ze sobą istotną korektę przekazu politycznego poprzez adresowaną do kobiet prasę, ale na zasadniczą zmianę w tym względzie czytelniczki musiały czekać aż do 1989 r. Niestety, z upływem lat prasa kobieca w wolnej Polsce, podejmując tematy polityczne, coraz częściej profiluje swój przekaz pod kątem niepisanych norm poprawności politycznej. Wywodzące się z marksizmu kulturowego normy poprawnościowe stają się współcześnie swoistym kagańcem zniekształcającym ramy wypowiedzi dziennikarskiej.

Polska prasa kobieca (i polska prasa w ogóle), nie mogąc od 1945 r. bez ograniczeń ideologicznych ukazać rzeczywistości politycznej taką, jaką ona jest, nie może odzyskać wiarygodności, a w konsekwencji takiego wpływu na czytelniczki, jak miało to miejsce w dwudziestoleciu międzywojennym. Znajduje to swoje odzwierciedlenie zarówno w liczbie tytułów prasy kobiecej, podejmującej tematykę polityczną, jak i w szczupłości grona czytelniczek sięgających po tego typu tytuły.

Podejmując refleksję na temat obecności (i miejsca) tematyki politycznej w prasie kobiecej, Autorki i Autorzy poszczególnych rozdziałów wkraczają w przestrzeń dotąd mało zbadaną. Tym bardziej warto to uczynić. Na tom

pokonferencyjny składa się szesnaście interesujących wypowiedzi, ujętych w układzie chronologiczno-rzeczowym, które w formie powiązanych ze sobą tematycznie artykułów (podrozdziałów) współtworzą pięć rozdziałów niniejszej publikacji.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Problematyka polityczna w prasie kobiecej u progu niepodległości i w okresie jej utrwalania*, prezentowane są:

- ustalenia Agnieszki Szudarek zawarte w podrozdziale pt. *Kwestia narodowa i kwestia kobieca. Zadania Wielkopolanek w obliczu zaostrenia polityki germanizacyjnej w 1908 r. w opinii warszawskich czasopism dla kobiet*
- ustalenia Ewy Danowskiej zawarte w podrozdziale pt. *Polityka na łamach prasy kobiecej wydawanej w Galicji 1900–1918*
- ustalenia Ewy Maj zawarte w podrozdziale pt. *Kobieta wobec polityki. Strategie tożsamościowe w publicystyce tygodnika „Na Posterunku” (1917–1919)*
- ustalenia Anety Dawidowicz zawarte w podrozdziale pt. *Problematyka polityki i polityków na łamach „Głosu Kobiet”, czasopisma dla kobiet wydawanego w latach 1908–1939.*

W drugim rozdziale, zatytułowanym *Prasa kobieca jako forum artykulacji postulatów politycznych w międzywojennej Polsce*, prezentowane są:

- ustalenia Jolanty Chwastyk-Kowalczyk zawarte w podrozdziale pt. *Próby uobywatelnienia kobiet w okresie dwudziestolecia międzywojennego na łamach „Bluszczu”*
- ustalenia Marii Bauchrowicz-Tockiej zawarte w podrozdziale pt. *„Zakonspirowane mężatki”, czyli o ograniczeniach obyczajowych i prawnych wobec pracujących kobiet na łamach „Tygodnika Kobiety”*
- ustalenia Joanny Dufurat zawarte w podrozdziale pt. *Polityka na łamach „Pracy Obywatelskiej” (1928–1939), organu prasowego sanacyjnego Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet.*

W trzecim rozdziale, zatytułowanym *Zagadnienia polityczne na łamach prasy kobiecej w okresie wojny i zniewolenia komunistycznego*, prezentowane są:

- ustalenia Anny Marcinkiewicz-Kaczmarczyk zawarte w podrozdziale pt. *Obraz kobiety rozpowszechniany w kobiecej prasie podziemnej (1939–1945)*
- ustalenia Justyny Zajko-Czochańskiej zawarte w podrozdziale pt. *Problematyka polityki na łamach „Przyjaciółki” w latach 1970–1989. Przegląd problematyki*
- ustalenia Łukasza Jędrzejskiego zawarte w podrozdziale pt. *Polityka i politycy w publicystyce „Mody i Życia”.*

W czwartym rozdziale, zatytułowanym *Aktywność polityczna i społeczno-organizacyjna Polek w świetle prasy Ligi Kobiet*, prezentowane są:

- ustalenia Adama Miodowskiego zawarte w podrozdziale pt. *Rozwój dolnośląskich i zachodniopomorskich struktur Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w latach 1947–1949 w świetle publikacji „Naszej Pracy”*

- ustalenia Agnieszki Drozdowskiej zawarte w podrozdziale pt. *O działalności Ligi Kobiet w okręgu białostockim (w świetle „Naszej Pracy”)*
- ustalenia Małgorzaty Dajnowicz zawarte w podrozdziale pt. *Posłanki Ligi Kobiet Polskich i wybory parlamentarne 1989 roku (prezentacja w świetle „Zwierciadła”)*.

W piątym rozdziale, zatytułowanym *Problematyka transformacji politycznej i społeczno-obyczajowej w peerelowskiej prasie kobiecej*, prezentowane są:

- ustalenia Katarzyny Stańczak-Wislicz zawarte w podrozdziale pt. *Stan wojenny i dyskurs nowego porządku na łamach magazynów kobiecych w Polsce początku lat 80. XX wieku*
- ustalenia Anny Szwed-Walczak zawarte w podrozdziale pt. *Transformacja ustrojowa na łamach pisma „Kobieta i Życie”*
- ustalenia Barbary Klich-Kluczewskiej zawarte w podrozdziale pt. *Komentarze do biopolityki. Polityka (pro)rodzinna w powojennej prasie kobiecej*.

Niniejszy tom nie wyczerpuje tematu obecności (i miejsca) zagadnień politycznych w prasie kobiecej, a jedynie otwiera pole do pogłębionej refleksji na ten temat. Ważę tej problematyki, podejmowanej także poza Polską, potwierdzają m.in. najnowsze publikacje badaczek białoruskich, które ukazały się w 2018 r. w czwartym i piątym numerze „Czasopisma Naukowego Instytutu Studiów Kobiecych”¹.

Jednym z ważniejszych tematów politycznych podejmowanych na łamach prasy kobiecej w XIX, a zwłaszcza w XX w., była kwestia uczestnictwa kobiet w wyborach parlamentarnych. Dla niżej podpisanych animatorów projektu naukowego *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku* swoistą zachętą, by w czwartej jego odsłonie skupić się szczególnie na tej problematyce badawczej, będzie przypadająca w 2019 r. setna rocznica pierwszych wyborów w niepodległej Polsce, w których po raz pierwszy Polki mogły wybierać i być wybierane, jak też 30. rocznica odzyskania pełni tych praw po upadku komunizmu. Obie rocznice zachęcają do podjęcia w oparciu o źródła prasowe refleksji na temat:

- roli kobiet w przygotowaniu i ogłoszeniu dekretu z 28.11.1918 r.
- odbioru społecznego (wśród kobiet i mężczyzn) dekretu z 28.11.1918 r.
- reakcji opinii międzynarodowej na dekret z 28.11.1918 r.
- zaangażowania Polek w kampanie wyborcze i wybory w II RP
- wyników wyborczych kobiet osiągniętych w latach 1919–1939

¹ L. Kozik, „*Bielaruskaja Rabotnitsa i Syalyanka*” („*Białoruska Robotnica i Chłopka*”) i formowanie ideału kobiety sowieckiej w Białoruskiej Socjalistycznej Sowietkiej Republice (1924–1939), „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych” 2018, nr 1(4), s. 168–180; A. Korsak, *Społeczne i polityczne życie BSSR w czasopiśmie „Bielaruskaja Rabotnitsa i Syalyanka” („Białoruska Robotnica i Chłopka”) 1924–1939*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych” 2018, nr 1(4), s. 154–167; I. Vashkevich, *The image of a Soviet woman-politician in the Belarusian magazine „Rabotnitsa i Syalyanka” (1946–1991)*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych” 2018, nr 2(5), s. 99–111.

- roli kobiet w pracach Sejmu Ustawodawczego (i w parlamencie kolejnych kadencji)
- karier politycznych parlamentarzystek w dwudziestoleciu międzywojennym
- specyfiki zaangażowania kobiet w politykę w okresie wojny i okupacji (Rada Narodowa RP, KRN)
- zaangażowania Polek w kampanie wyborcze i wybory w PRL
- wyników wyborczych kobiet osiągniętych w latach 1947–1989
- roli kobiet w pracach Sejmu 1947–1989
- karier politycznych parlamentarzystek w PRL
- zaangażowania Polek w kampanie wyborcze i wybory w III RP
- wyników wyborczych kobiet osiągniętych w latach 1991–2015
- roli kobiet w pracach parlamentu 1991–2018
- karier politycznych parlamentarzystek w III RP.

Oddając do rąk Czytelniczek i Czytelników niniejszy tom, zachęcamy więc nie tylko do jego lektury, ale też do poszukiwania w nim inspiracji do dalszych badań, zwłaszcza tych uwzględniających szeroko rozumiany temat „Kobiet i wyborów parlamentarnych”.

*Małgorzata Dajnowicz
Adam Miodowski*